

LIBERALİZMİN TEMEL İLKELERİ

Halis ÇETİN

Cumhuriyet Üniversitesi .İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi

Özet

Bu çalışma liberalizmin felsefi kökenleri ve temel ilkelerini incelemektedir. Çalışma doğal olarak liberalizme bir ahlak, ideoloji, sosyal ilişki ve siyasal bir sistem, kısaca hayatın tümüne yansıyan bir sistem olarak onun felsefi şartlarını ve ilkelerini ele almaktadır.

Çalışma liberalizmi oluşturan ve onu diğer siyasal sistemlerden ayıran temel ilkeleri incelemektedir. Liberalizmin birinci ilkesi kişiyi birey olarak ele alan, fikirlerine ve eylemlerine özgürlük veren ve onu toplum ve devletin asıl amacı olarak kabul eden bireyciliktir. İkinci ilke olan özgürlük liberalizmin anlamını, özünü ifade eder ve bireyin herhangi bir dış etki ve zorlama olmadan hareket etmesi gerektiğini savunur. Üçüncü ilke doğal düzen, kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisidir. Bu ilke birey çıkarımının maksimizasyonunu ve özgürlüğün üzerinde harmanlandığı çatışma ve gelişme alanını gösterir. Dördüncü ilke olan liberal devlet ilkesi liberal demokrasi ve sınırlı devlet esasına dayanır. Bu ilke liberalizmin üzerine kurulduğu ve işlediği politik düzeni gösterir.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Bireycilik, Özgürlük, Doğal Düzen, Liberal Demokrasi

Abstract

The Primary Principles Of Liberalism

This study examines philosophical origins and primary principles of liberalism. Naturally it deals with the philosophical circumstances which established liberalism as an ethic, ideology, social relation and a political system, in short as a mode reflecting totally to our daily life.

This study concerns with the primary principles that construct liberalism and separates it from the other political systems. The first principle of liberalism is individualism which respects the person as individual, gives freedom to his thoughts and actions, and regards the individual as the aim of the society and state. The second principle freedom expresses the meaning of the liberalism and believes that the individual will act without any external effect and suppress. Natural order, spontaneous order and market economy, the third principle, depends on the conflict and progress arena on which the maximization of individual interest and freedom are harmonized. The fourth principle is liberal state which depends on limited state and liberal democracy. That principle indicates the political formation that liberalism binds on.

Keywords: Liberalism, Individualism, Freedom, Natural Order, Liberal Democracy

1. Liberalizmin Temel İlkeleri

Liberalizm, düşünsel temellerinin 17. yüzyılda atıldığı bir siyasal düzendir. Felsefi kökenleri Locke, Hume, Smith, Mill, Bentham, Spencer, Constant gibi düşünürlerin görüşleriyle şekillenmiştir. John Locke, liberalizmin öncüsü olarak

kabul edilir. Devletin amacının özgürlüğü güvence altına almak olduğunu, devletin kaynağının ve meşruiyetinin toplum sözleşmesinde aranması gerektiğini, iktidarın bireysel kabulü amaçlamak zorunda olduğunu belirten görüşleriyle liberal düşüncenin kuruluşuna katkıda bulunmuştur. David Hume, aklın bireysel fayda peşinde koştuğu, kendiliğinden düzenin en adil düzen olduğu ve devletin buna asla karışmaması gerektiği, faydacılık ve özgürlüğün insanın doğası olduğunu savunmuştur. Adam Smith'in insanın çıkarları peşinde koşarak toplumsal çıkarı arttırdığı, doğal düzenin en özgür düzen olduğu, devletin iç ve dış güvenlik görevleri dışında hiçbir şeye karışmaması gerektiği görüşleri; Jeremy Bentham'ın devletin amacının bireysel çıkarı arttırmak olduğu, özgürlük olmadan fayda, fayda olmadan ekonomik özgürlük, ekonomik özgürlük olmadan mülkiyet, bunların hepsi olmadan da mutluluk olmayacağı düşünceleri ve J.Stuart Mill'in devleti ve ahlakı, hazzın belirlediğini, en büyük hazzın özgürlük olduğunu, devletin de amacının bu hazzı maksimize etmek olduğunu söylemesi liberal düşüncenin gelişmesini sağlamıştır. Herbert Spencer, en uygun olanın ayakta kalmasını sağladığı için sosyal ayıklanmayı, "laissez faire"i, rasyonel bireyi savunarak liberalizme katkıda bulunmuştur. Benjamin Constant, basında, dinde, ekonomide, mülkiyette kısaca her şeyde azami özgürlüğü savunmuş liberalizm ile doğrudan katılımı birleştirmeye çalışmıştır. Alexis de Tocqueville de liberalizm ile demokrasiyi özdeşleştirip birbirinin olmazsa olmaz şartı olarak göstermiş, tarihin amacının özgürlük ve eşitliği gerçekleştirmek olduğunu savunarak liberalizmin günümüzde anlaşılan temel ilkelerinin belirginleşmesine katkıda bulunmuştur.

Liberalizm, tarihsel birikim ve çatışmaların süzgecinden geçerek günümüzde bütün bir siyasal sistem olarak varlığını güçlendirmektedir. Sosyalist ve Faşist siyasal sistemlerle girdiği mücadele sonrası dünyada yaygın bir siyasal sistem olma özelliği taşımaktadır. Savunduğu değer ve ilkeler evrensel olma iddiası içinde kabul görmektedir. Demokrasi ve insan hakları ile yaptığı ittifak liberalizmin etkisini daha da artırmaktadır. Bu çalışma genel bir bakış açısı ile liberalizmin temel ilkelerini inceleyerek onun hakkında bilgilerimizi kısaca gözden geçirme imkanı sunmaya çalışmaktadır.

Liberalizmin temel ilkelerinin neler olduğu konusunda bir çok görüş ileri sürülmüştür. Sabine liberalizmin üç temel ilkesinden bahseder; sınırlı devlet, serbest girişim ve en geniş ve özgür şekilde sözleşmelerle yapılan düzenlemeler. Sabine liberalizmin iki temel önermesi olarak da; bütün kollektivist girişimlere karşı bireycilik, bireyler arasındaki ilişkilerin ahlakilik ölçütünü belirtir. (Sabine, 1973: 103-105) Erdoğan liberalizmin temel ilkeleri olarak: bireyselliğe verilen önem ve insan hakları, serbest piyasa ekonomisi, sınırlı minimal devlet, hukuka bağlı devlet ve liberal rasyonalizm sıralar. (Erdoğan, 1990: 20) Yayla'ya göre liberalizmin dört temel unsuru vardır; bireycilik, özgürlük, kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisi ve sınırlı devlettir. (Yayla, 1992: 137) Poper, açık toplum olarak tanımladığı liberalizmde en temel ilkeler olarak devletin görev ve maksadının yurttaşların özgürlüklerini korumak olması gerektiği, köleliğe değil özgürlüğe,

organik toplumsal yapıya değil soyut topluma, zorunlu görevlere ve işbölümüne değil gönüllü birliktelik ve işbirliğine dayanan bir toplum olması gerekliliğini belirtir. (Popper, 1967: 186)

Bu ilkelerde genel ve ortak bir takım özelliklerin kabul edildiğini görmekteyiz. Fakat siyasal ve ekonomik ilkelerden bazılarının öne çıkartıldığı görülmektedir. Bütün ilkeler birbirlerine mantıki ve pratik olarak bağlıdır. Bu çalışmada incelemeye alınan temel ilkelerin bir bütün olarak liberalizmi kapsayan ilkeler olmasına dikkat edilerek şu ilkelerin liberalizmin bütünlüğünü açıklamada daha uygun olacağını düşünüyoruz; bireycilik, özgürlük, doğal düzen - kendiliğinden düzen - piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet-liberal demokrasi.

1.1 Bireycilik: Kendi Yasanı Kendin Yap!

Bireycilik, bireyin haklarını toplumun haklarından üstün gören ve her türlü değerini bireylerden geldiğine inanan, toplumsal hayatta bireyi her şeyden üstün tutan siyaset ve toplum görüşünü ifade etmektedir. Liberalizm, bireylerin siyasal özgürlüğünü savunur. Rönesans döneminden önce toplumsal, siyasal hayata egemen olan kilisenin toplumcu eğilimine bir tepki olarak ortaya çıkan bireycilik, bireyi toplumun önüne geçiren ve yerleşik dini, geleneksel değer yargılarına meydan okuyan bir hareket olarak ortaya çıkıp gelişmiştir. Locke, bireyin her türlü otoriteden kurtularak özgür olmasını ve kendi hayatını kendisinin kurması gerektiğini “herkes kendinin yargıcısıdır” (Locke, 1969: 193) ifadesiyle, Kant “kendi yasanı kendin yap” (Kant, 1982: 46) formülüyle bireyciliği özetlemiştir. Akarsu, bireyciliği, salt ekonomik anlamda ele aldığımızda ‘laissez faire’ ile özdeşleştirildiğini, salt sosyal anlamda ele alındığında ise bireysel sorumluluğu ifade ettiğini söyler. (Akarsu, 1988: 39)

Bireyciliğin tarihiyle liberalizmin tarihi aynı düzlemde gelişmiştir bir anlamda aynı şeylerdir. Liberalizme göre birey temel unsurdur. Bireyin varlığı sınıf, halk gibi bütünlerin varlıklarından daha gerçektir. Birey, insan toplumlarının her türlü kurum ve yapılarının üstündedir. Liberalizmde birey herhangi bir toplumsal bütünden daha fazla ahlaki değere sahiptir. Birey toplumdan önce vardır ve bireysel haklar toplumsal haklardan önce vardır. Bireye dayanmayan ve bireysel istek ve iradeden kaynaklanmayan her türlü toplumsal bütün liberalizm için en büyük tehdittir.

Constant liberalizmi her yerde, her şeyde bireyciliğin hakim olması olarak tanımlar. Ona göre liberalizm, bireyin hiç kimseden akıl almadan, izin almadan ve kimseye hesap vermeden yaşamasıdır. Devletin zorunun ve müdahalesinin olmadığı, yasaklanmayan her şeyin serbest olduğu bir toplumsal düzendir. (Göze, 1987: 245) Bu toplumsal düzen Tocqueville'nin belirttiği hiç kimsenin önüne geçemeyeceği evrensel bir yoldur. Bu evrensel yolda bireyler kendi iradelerini sınırlandıracak ona müdahale edecek her şeyi despotizm olarak görecektir. (Tocqueville, 1962: 42-) O, bireyin mutluluğu ile toplumun mutluluğunun birbirini

geliştireceğini savunurken toplumsal rızaya dayalı, tüm özgürlüklerin sağlandığı demokratik toplumun bu yolun en önemli yapısı olduğuna inanır. (Aron, 1989: 165)

Kant, liberalizmin birey anlayışı konusunda en etkili açıklamayı yapmıştır; birey, doğal ilişkilerin belirleyiciliği dışında amprik, rasyonel, moral ve politik bakımdan üstün bir varlıktır. İnsan kendi başına bir son, bir amaçtır, asla bir araç değildir. İnsanın üstünlüğü onun akıl sahibi olmasından kaynaklanır. İnsan diğer şeyler gibi bir nesne olmadığından bir araç olarak düşünülemez. Bütün düşüncelerin ve eylemlerin bireyin araç değil amaç olmasından doğması gerekir. (Kant, 1982: 45)

Bu teorilerden çıkan sonuç; bireyin temel alınmasıyla toplumun varlığının bireye oranla ikinci plana düşmüş olmasıdır. Birey ondan daha gerçek ve yüksek bir varlık olduğu düşünülen toplum, millet, sınıf gibi herhangi bir bütünün amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç değildir. Birey ne kadar kutsal, yüce, üstün veya rasyonel kabul edilirse edilsin hiçbir şeyin aracı olamaz.

Liberal düşünce bu bireycilik anlayışından yola çıkarak “kamu yararı”, “toplumun iyiliği”, “ortak iyilik” gibi toplumsal bütünlere atfedilen amaçları reddeder. Bireylerin, bireysel çıkarları dışında ve onlara üstünlük taşıyan bir takım “ortak çıkarlar” olduğunu kabul etmez. Bireyi toplumun çıkarı için kullanmak onu araç olarak kabul etmek anlamına gelir. Asıl olan bireylerin çıkarıdır. Bireylerin çıkarından toplumsal çıkar doğacaktır. (Yayla, 1992: 140) Bütün sosyal, siyasal, ekonomik eylemler ve davranışlar bireyler tarafından gerçekleştirilir. Bütün kollektif bütünlükler bireylerin faaliyetleriyle oluşur ve işler. Her sosyal eylemin özelliğini bireyler belirler. Kollektif bütünlükler, bireylerin dışında hiçbir varlığa veya eyleme sahip değildir. Bireylerin eylemleri dışında oluşan hiçbir toplumsal bütün yoktur. İnsanı öğrenmeden toplumsal hiçbir şey öğrenilemez. (Rand, 1990: 38)

Bireycilik temel anlamda ferde fert olarak saygı göstermek, kanaat ve zevklerinin ne kadar dar olursa olsun kendi sahası içinde kendine ait bir mesele olduğunu kabul etmek, insanların ferdi kabiliyetleri ve temayüllerini inkişaf ettirmelerinin kayda değer olduğuna inanmaktır. Bu yüzden en temel ve gerçek varlık olan birey, kendi başına bir amaç olarak asla araç durumuna düşürülmemelidir. Bireycilikte esas olan bunu korumak için temel, doğal, insan haklarının tam ve mükemmel uygulanmasıdır. Tüm bu haklar bireycilikten doğmaktadır. (Hayek, 1948: 28) Bireycilik bireyin insan olarak kendi amaçlarını seçmesi ve bunları gerçekleştirmesidir. Bunu başarabilecek akla, bilgiye ve güce sahip olduğuna inançtır.

Bireycilik özetle bireyin her alanda kendi yetileriyle hareket edebilme kabiliyetine olan inançtır. Birey ekonomik olarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilecek bir “homo economicus”, doğruyu ve gerçeği bulup ayırt edebilecek bir “rasyonel insan”, siyasal, sosyal eylemlerini kendi çıkarlarına hizmet ettirebilecek doğrultuda kullanacak ‘faydacı insan’dır.

İktisadi anlamda bireycilik toplum refahının bireysel servet kazanımından daha önemsiz olduğu anlamındadır. Bireylerin dizginsiz ve müdahalesiz olarak her türlü girişimde bulunmalarıdır. Bireylerin her şeyi yapabildikleri doğal düzen en iyi bireycilik düzeni olarak kabul edilir. İktisadi bireycilik, iktisadi denetim ve düzenlemelere yer veren her türlü sosyal ve siyasal değere karşı çıkar. Bireycilik bir öğreti olarak bireyi ve onun psikolojik eğilimlerini toplumun iktisadi örgütlenmesinin gerekli temeli olarak görür, bireylerin eylemlerinin toplumun iktisadi örgütlenmesi için yeterli görür, sosyal ilerlemeyi birey aracılığıyla ona kendini gerçekleştirme için her şeyi sunarak gerçekleştirmeyi arar. Bunun için iki kurumun gerekliliğine inanır: İktisadi özgürlük ve özel mülkiyet. Her bireyin farklı yeteneklere sahip olduğuna ve bu yetenekleri diğerleriyle rekabet içinde geliştirmesine izin verilmesi gerektiğini savunur. Bir sistem olarak bireycilik iktisadi özgürlük, iktisadi ve sosyal rekabet ve özel mülkiyet sistemidir. (Özel, 1994: 17) Bireyin üstünde veya onu aşan herhangi bir ilke yoktur ve toplumsal her şey bütün şubeleriyle bireye ve bireysel hak ve özgürlüklere indirgenmektedir.

1.2 Özgürlük: Herkes Kendinin Yargıcısıdır

Özgürlük, liberalizm için olmazsa olmaz bir değerdir. Hoşgörü, tolerans ve özel hayat gibi daha başka değerlerin, anayasacılık, kanun hakimiyeti gibi kurumsal yapılaşmaların da kaynağıdır. Bu yüzden liberalizm özde özgürlük teorisidir. Nitekim liberal düşünürler tüm görüşlerini özgürlüğü merkeze alarak savunmuşlardır.

Freidman liberalizm için asıl olanın gönüllü işbirliği ve özgür tartışma olduğunu söyler. Ona göre sorumlu bireylerin özgürlüğü olmazsa olmaz şarttır liberalizm için. (Freidman, 1988: 34)

Liberalizmin özgürlük anlayışı negatif özgürlüktür. Negatif özgürlük bireyin dışardan gelen bir zorlama altında kalmaksızın davranabilmesidir. Birey davranışlarına müdahale edilmediği oranda özgürdür. İnsanın herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadan davranabildiği alan ne kadar geniş ise özgürlüğü de o oranda geniştir. Burada özgürlük “bir şeyden özgürlüktür”, “bir şeye özgürlük” değildir. Özgürlükte esas olan bireye bir şey sağlanması değil onun dış zorlamalara ve baskılara maruz kalmamasıdır. (Yayla, 1992: 149)

Hayek'e göre “özgürlük kavramı barış, güvenlik, huzur gibi insanın önünde bir engelin veya kötülüğün olmaması gibi negatif anlamdadır. Bu engel bir insana diğer insanlar tarafından yapılan bir müdahale –zor-baskıdır. Bu tip müdahaleler pozitif olup bizim kendi kendimize -kendimiz için- yapacağımız kararlardan bizi engellediği için bize sunulmuş bir fırsat-lütuf değildir.” (Hayek, 1960: 19) Bu açıdan bakıldığında liberalizm neyin, nasıl ve niçin olması gerektiği düşüncesinden çok nelerin olmaması gerektiği konusunda yoğunlaşır. Özgürlük teorileri olmaması gerekenlerin dünyasını ve bu dünyanın temel ilkelerini sunar. Aksi onu da totaliter bir dünya kurgulamasına götürür. Özgürlükler, doğal haklar çerçevesiyle

sınırlandırılmış bir siyasal iktidar yapısı içerisinde kendiliğinden işleyen bir düzen kurgusu topluma pozitif değerlerle yüklü bir disiplin ve kontrol sisteminin ilkelerini ve araçlarını kullanma imkanı tanımaz. Çünkü bu yine Hayek'in ifadesiyle "müdahale bir insanın diğer insanlar tarafından kontrol edilmesidir. Kendi belirlediği ve kendisi için olan planlarına göre değil onların amaçlarına hizmet etmek için ona müdahale edilir." (Hayek, 1960: 20) Bu, liberal kuramının öncüsü olan Locke'un "hiç kimse özgürlük hakkıma aykırı olarak zorla köle yapmaktan başka bir şey için beni mutlak erki altına almak istemez" (Locke, 1969: 172) sözlerinin çağdaş anlamda devamı gibidir.

Hayek özgürlüğün dört temel özelliğini sayar; bireyin herkesin tabi olduğu kanunlara tabi olması, bireyin keyfi uygulamalardan masun olması, bireyin çalışmakta ve işini bulmakta serbest olması ve bireyin mal ve eşya kazanmaya, mülkiyet sahibi olmaya hakkının olması. (Hayek, 1960: 47)

Tüm bunların gerçekleşmesi için zorun olmaması gerekir. Zor ile kastedilen bir bireyin çevresinin veya şartlarının bir diğeri tarafından kontrol edilmesi, daha büyük bir kötülükten kaçınmak için bireyin kendi planlarına göre hareket etmemeye, bir başkasının planları, buyrukları doğrultusunda davranmaya zorlanmasıdır. Bu durumda birey kendi zekasını veya bilgisini kullanmaya, yahut kendi hedeflerini, inançlarını izlemeye muktedir değildir. Zor, bireyi düşünen ve değerlendiren bir varlık olmaktan çıkarır, onu birinin amaçlarının gerçekleştirilmesinde kullanılacak basit bir alet durumuna düşürür. Bu durumdaki bir bireyin eylemleri özgür eylemler değildir. Özgürlük bireyin başkalarının isteği ve bilgisine göre düzenlediği veya başkalarınca düzenlenen eylemler değil kendi bilgi, amaç ve inançlarına göre kendisinin belirleyip yaptığı eylemlerdir. (Hayek, 1960: 49)

Liberalizme göre bireyin özgürlüğüne yönelebilecek en büyük tehdit devlettir. Devletin bireylerin özgürlüğünü hiçe sayan, yok eden bir despot olması önlenmelidir. Bunun da yolu devletin birey için var olduğuna inanmak ve onu sınırlamaktır. Hiç kimse-ne tek tek kişiler, ne kilise, ne de devlet- insanların mallarına ve sivil haklarına tecavüz etme yetkisine sahip değildir. (Locke, 1998: 28)

Liberalizmin fikir babalarından Mill özgürlük üstüne şunları söylemektedir; özgürlük için birinci alan insanın iç sahasıdır. Bu vicdan hürriyetidir. Bütün zihni, fenni, ahlaki, teolojik konularda mutlak olarak fikir ve his özgürlüğünü gerektirir. Düşünce özgürlüğü kadar düşünceyi ifade etme ve yayma özgürlüğü de esastır. İkinci olarak bireysel zevklerde ve uğraşlarda özgürlük gelir. Hayatımızın planını kendi karakterimize uygun şekilde düzenlemek, başkalarına göre yanlış da olsa onların engellemelerine uğramadan istediğimiz gibi davranmaktır. Üçüncü olarak fertlerin belirli şartlar ve ilkeler etrafında bir araya gelip birleşmeleri özgürlüğüdür. Bu özgürlüklere saygı göstermeyen toplum özgür toplum değildir. Özetle özgürlük; bireyin hayatını kendi fikirlerine göre planlama, fikirlerini yayma ve aynı fikirdeki

bireylerle birlikler oluşturmaktır. Bu özgürlüklerin olmadığı toplum özgür toplum olmayacaktır. Bir kişi hariç tüm insanlar aynı görüşte olsalar o bir kişiyi zorlayamazlar. Eğer bir zorlama olursa bu haydutluk olur. Bireysel özgürlükler sonucu toplumsal refah artar. Özgürlük bireysel gelişmeyi ve yaratıcılığı arttırır. Bireysel gelişme toplumsal gelişmeye o da toplumsal refaha yol açar. Bireyler üzerine empoze edilen her baskı toplumsal refahı zedeler. Özgürlük toplumsal anlamda başkalarını aynı haklardan mahrum etmemek şartıyla kendi yolumuzda kendi mutluluğumuzu aramaktır. Önemli olan en fazla sayıdaki insanın mutluluğunu sağlamaktır. (Mill, 1988: 22,101)

Kant'a göre insanlara diğer insanların mutlu olmasının veya isteklerinin bir aracı olarak muamele etmek yanlıştır. İnsanları kendi başlarına saygıya değer amaçlar olarak görmek gerektiğini vurgular. Kant iki tür insan hakkından bahsederek özgürlüğü tabii hak olarak ele alır. Özgürlük hakkı faydacı hesaplardan değil insanın amaçlı, seçimli bir varlık olmasından, bir araç değil kendi başına bir amaç olmasından kaynaklanır. Diğer tüm haklar insanın özgür olmasından kaynaklanır. (Güriz, 1985: 221) Fakat özgürlük, keyfi olarak başkaların özgürlük sınırı tehdit edecek şekilde kullanılmamalıdır. Bunun için ise liberalizm özgürlüğe bir bireyin başka bir bireyi her hangi bir şeye zorlamasını, diğer bireylerin zarar görmesini engellemek amacıyla hukuki sınırlamalar getirir. Özgürlük sadece hukuki bir zorlama ile sınırlandırılabilir. (Jasay, 1998:31)

Siyasal ve sosyal anlamda özgürlük kişinin hiçbir şeyin etkisi altında kalmadan istediğini yapabilmesidir. Kişi özgürlüğü, kişinin keyfi olarak suçlanmaması, tutuklanmaması, çeşitli faaliyetlerden yasaklanmamasıdır. İnanç özgürlüğü, herkesin istediği dini, vicdani düşüncelere sahip olacağı, hiçbir şekilde hiçbir dine, mezhebe girmeye zorlanamayacağıdır. Basın özgürlüğü, kişi bağımsızlığının olmazsa olmaz şartıdır. Serbest düşünce düşüncüyü yayma özgürlüğünün sonucudur. Mülkiyet özgürlüğü, kutsal, dokunulmaz bir haktır. (Göze, 1987: 246)

Özgürlük, insanın insan olarak sahip olduğu gücün, serbest hareket etme gücünün, bağımsızlığın gücünün ifadesidir. Düşünce ve hareketlerimizde baskı altında kalmamaktır. Kendi aklımız ve irademizin göstereceği yolda hareket edebilme gücümüzdür. Özgürlük sınırsızlıktır. Mutluluğumuzu sağlayacak koşullarda herhangi bir zorlamanın bulunmaması demektir. (Tunaya, 1969: 200)

Liberalizm insanı sadece akıl ve gerçeklerin yönetmesine inanır. Özgürlük gerçeğin bilinmesi ve yaşanmasıyla çok yakından ilişkilidir. Gerçeğe giden bütün yollar açık tutulmalıdır. Özgürlük bütün bu yolların açık tutulmasıdır. Sınırlandırma demek özgürlükleri yok etmek demektir. Özgürlüğün öznesi insan aklıdır. İnsan aklını baskı altına alacak her şey istibdattır. Devletlerin amacı insanların özgürlüğünü sağlamaktır. Devlet bunu sağladığı oranda meşrudur. Düşünme, konuşma, basın en büyük özgürlüklerdir. Bu alanlarda gerçekleştirilecek

bireysel özgürlüklerden doğan farklılıklar toplumsal mutluluğu doğuracaktır. (Sakman, 1988: 37)

Ekonomik özgürlük konusunda ise; bu kavramla ekonomik girişim yapabilme özgürlüğü anlaşılmalıdır, bu yalnız girişimciler için doğru olur. Asıl anlamı üreticilerin, satıcıların işlerini istediği gibi düzenlemeleri, alıcıların da dilediği şeyi dilediği yerden almalarıdır. (Mill, 1988: 185) Ekonomik faaliyetlerin herkese açık olması, çalışma ve iş hayatını hiç bir şeyin sınırlamaması, bunu sınırlayan tüm kurumların kaldırılması, ücretlerin tayininin serbest olmasıdır.

1.3 Doğal Düzen, Kendiliğinden Düzen: Rekabete Dayalı Piyasa Ekonomisi

Yazılı kanunlardan bağımsız genel yasalar vardır. Toplumlar bu genel yasalar çerçevesinde işler. Bu doğal yapı içinde bireyler en üst mutluluğa ulaşır. Onların doğal düzende mutluluğunu engelleyen şeylere karşı doğal düzenlemeler ortaya çıkar. İnsanların toplumdan sağladığı tatminlerle kendi kaynaklarıyla baş başa bırakıldıklarında sağlayabilecekleri arasında çok büyük bir fark vardır. Doğal düzeni bozacak unsurlar; baskı ile herkesin başına bir iktidarın getirilmesi diğeri de insanları kandırarak ortak çıkar adına bir takım yaptırımlara itaate ikna edilmesidir.

Doğal düzen sürekli bir ilerleme düzenidir. Doğal düzen özgürlük düzenidir. İnsanlar çatışma değil uyum içinde özgürlüklerini kullanırlar. Devletin doğal düzene müdahale etmemesi gerekir. İnsanlar arasında suni sorumluluk ve ilişkilerin konması toplumu bozar. Devlet insanların doğal düzenini devam ettirmek için vardır. Hiç kimse diğeri bir şey yapmaya zorlayamaz. (Bastiat, 1964: 35)

Liberalizmin kurucusu kabul edilen Locke'un doğal haklar teorisi aktüel alana taşındığında kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisinin temelleri oluşur. Yaşama, özgürlük ve mülkiyet hakları bizi bu sonuca götürür. Her bireyin hayatını idame ettirmek için gerekli eylemleri yapma hakkı vardır. Bireylerin özgürlüklerini korumadaki en önemli nokta siyasi toplumun oluşturulmasından sonra onların siyasal yönetime karşı korunmasıdır. Devletin bireylerin hayatına müdahalesi sınırlanmak durumundadır ve bireylerin ne devletin ne de başka bireylerin tecavüz edebileceği özel bir alanı vardır. Mülkiyet ise hayat ve özgürlük haklarının sözde kalmasının ötesine geçerek bir anlam kazanması, somut haklara dönüşebilmesi için kaçınılmaz olarak varılması gereken bir haktır. Eğer bu haklar varsa ve uygulanırsa bu düzen "kendiliğinden düzen" olacaktır. (Albertini-Pecherand-Poujet, 1995: 15)

Hume kendiliğinden düzen fikrinin ilk savunucusudur. Onu "görünmez el" teorisiyle Smith izler. Daha sonra sosyal darvinist Spencer bunu geliştirir. İşlerin doğal akışına bırakılmasını, zorlama ve yönlendirmelerle karşılaşılmasını, bunların zarar doğuracağını söylemişlerdir. Sırf insan aklına dayanarak sosyal bir düzen kurulamaz diyerek salt rasyonalizmi eleştirirler. Kendiliğinden düzen rasyonel olarak örgütlenmeye dayanan düzenden farklı olarak aklın bütün insan

ilişkilerini içine aldığı sanılan yapay düzenlemeler yapamayacağını, insan ilişkilerinin tümünü önceden kurallara bağlayan düzenlemeler gerçekleştiremeyeceğini savunur. (Yayla, 1992: 169)

Kendiliğinden düzen herhangi bir özel amaçtan bağımsızdır. Bu sistemde birbirinden çok farklı hatta çatışan amaçların izlenmesi mümkündür. Bu yüzden kendiliğinden düzen ortak amaçlara değil tarafların karşılıklı yararları için farklı çıkar ve amaçların uzlaştırılmasıdır. Dolayısıyla tam bir plüralizmdir. Kendiliğinden düzen üyeleri ortak bir menfaate sahip grupların ötesinde insanların karşılıklı yararları için barış içinde birlikte var olmalarına imkan sağlayarak büyük ya da açık toplumun var olmasını sağlar. (Hayek, 1967: 163)

Ekonomik özgürlükle genel olarak özgürlük arasında iç içe geçen ayrılması mümkün olmayan bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük demek piyasa ekonomisi demektir. Piyasa ekonomisinin olmadığı yerde özgürlük de yok demektir. Piyasa ekonomisi kaldırıldığında bütün siyasi özgürlükler ve haklar ortadan kalkar. Özgürlüğü yaratan kanunlar, anayasalar değil piyasa ekonomisidir. Piyasa ekonomisinin özgürlüğü sağladığı unsur rekabettir. Rekabet sisteminde işçi istediği işte çalışabilir, tüketici istediği yerden alışveriş yapabilir. Hiç kimse bir başkasından medet umma, korkma durumuna düşmez. Piyasa mekanizması her insana sonsuz imkanlar sunarak bireyleri özgür kılar. Ekonomik hayatı devlet kontrol etseydi insanların her alanını kontrol imkanı bulurdu. Bu yüzden siyasal özgürlük ile ekonomik özgürlük iç içedir, birbirinden asla ayrı düşünülemez. Ekonomik özgürlüğün olmadığı yerde siyasal özgürlük olmaz. (Mises, 1956: 281-284)

Piyasa ekonomisi özgürlüğün tek başına yeterli olmayan ancak mutlaka olması gereken bir şarttır. Rekabetçi kapitalizm ekonomik gücü siyasal güçten ayırıp bu iki gücün tek merkezde toplanmasını önlemek yoluyla siyasal özgürlüğü de geliştirmiştir. (Freidman, 1988: 26)

Piyasa ekonomisi üretim araçlarının özel sahipliği altındaki iş bölümü sosyal sistemidir. Mülkiyet haklarıyla birlikte bütün birey haklarını tanıyan bütün mülkiyetin tek tek bireylerce paylaşıldığı bir sistemdir. Özel mülkiyetin olmadığı bir sistem piyasa ekonomisi sistemi değildir.

Piyasa ekonomisinde herkes kendi adına davranır, kendi ihtiyaçlarını gidermek için uğraşan bireylerin eylemleri aynı zamanda diğer insanların gereksinmelerini gidermelerine de hizmet eder. Herkes herkese hizmet eder. Her birey hem kendi başına bir son, bir amaç, hem de diğer insanların amaçlarına ulaşmak için yararlanacakları bir araçtır. Karşılıklı yarar için işleyen sistem piyasa tarafından yönetilir. Piyasa sistemi bireylerin faaliyetlerini, insan ihtiyaçlarını tatmin etmede en başarılı oldukları alanlara doğru kanalize eder.

Piyasa sisteminin en önemli özelliği sistemdeki bütün ilişkilerin gönüllü olmasıdır. İnsanlar kendi bireysel yargıları, kanaatleri ve menfaatlerinin emrettiği

şekilde işbirliği yapıp yapmamakta birbirleriyle ilişkiye girip girmemekte serbesttirler. Piyasa düzeninin işleyişinde zorlamanın yeri yoktur. Devletin görevi de bu piyasadaki faaliyetlere müdahale etmek değil onu korumak ve düzgün işlemesine zararlı eylemleri önlemektir. Devlet bu piyasada güvenliği sağlamalıdır. (Rand, 1990: 38)

Piyasa ekonomisinde temel iki unsur; “laissez faire”, bırakınız yapsınlar ve sistemin kendiliğinden işlediğini ifade etmek içinde “görünmez el” teorileri geliştirilmiştir. Sistemin temel itici gücü de almaya ve satmaya istekli olanların karşılıklı eylemleri sonucunda beliren fiyat sistemidir. Piyasa sistemi ortak çıkarlara değil herkesin karşılıklı tek tek çıkarlarının uzlaştırılmasına dayanır. (Mises, 1956: 259)

1.4 Liberal Devlet

Liberal devlet bireycidir. Tarihi ve toplumu birey psikolojisiyle, bireysel tercihlerle açıklar. Devletin kalkış noktası bireydir. Amaç bireydir. Varış noktası bireyin mutluluğudur. Liberalizme göre tek ve gerçek değer bireydir. Birey yaratıcıdır. Toplum ve devleti bireyler kendi serbest iradeleriyle yaratmıştır. Birey toplumdan ve devletten öncedir. Toplum içine birey özgürlüklerine sahip ve doğuştan haklarıyla doğar. Özgürlük ve doğal haklar bireyin doğuştan kazandıkları haklardır. Özgürlük bireylerin kendi kendilerini aklının ve iradesinin yol göstericiliğinde çizme yoludur. Özgürlük akıl ve irade bağımsızlığıdır. Akıl ve iradenin yol göstericiliğinde bireylerin kendini serbestçe geliştirecekleri küçük dünyaları vardır. Bu özgürlüklerin küçük dünyaları başkalarının özgürlük alanlarıyla sınırlıdır. Liberalizm işte bu küçük dünyaların birlikte ve barış içinde yaşatılmasını savunur. Devlet de bu barışı sağlamakla görevlidir. Bireylerin özgürlükleri ve devletin otoritesi arasındaki ikilem liberalizmin temel sorunudur. Liberalizm iktidar karşısında kişi özgürlüklerine sahip çıkmaktadır ve devletin bu alanlara müdahalesini engellemeye çalışmaktadır. Birey hak ve özgürlükleri iktidarın sınırınıdır. İktidar bireylerin dünyasına giremez, karışamaz. İktidar bu haklara saygı göstermelidir. Onlara dokunamaz, onları yok edemez. Bireyi birey yapan bu hakları devlet vermemiştir. Devlet bu yüzden bireyi eritemez, onu araç haline getiremez.

2. Sınırlı Devlet: İktidar Bozar, Mutlak İktidar Mutlaka Bozar

Liberalizm, bireyin ve toplumun üstünde sınırsız ve mutlak güçle donatılmış bir siyasal iktidar anlayışını reddeder. Liberalizm, devlet anlayışı için bireysel özgürlüklerin ve toplumsal rızanın temel alınması gerektiğine inanır. İktidarın bozucu, mutlak iktidarın mutlaka bozucu olduğunu savunan liberalizm bu iktidarın sınırlandırılması gerektiğine inanır. Lock'un “devlet, gücünü, kendi başına buyruk olarak değil, amacı toplumun barışı, güvenliği ve iyiliğinden başka bir şey olmayan halkın bildiği kurulu yasalarla tarafsız ve dürüst olarak kullanmak zorundadır” (Locke, 1969: 179) şeklinde özetlediği liberal anlayış siyasal iktidarı toplumsal

yasalarla (canların, özgürlüklerin ve malların korunması) belirlenen amaçların aracına indirger. Bu, devletin bir amaç olarak sahip olduğu gücün toplumu araçsallaştırmasının reddidir. Çünkü Locke'a göre toplum sözleşmesi ile kurulan devlet "herkesin özgürlüğünü ve mallarını daha iyi korumak amacıyla yapıldığından toplumun ya da onlarca kurulan yasamanın etki alanının genel iyiliğin ötesine yayılacağı düşünülemez". (Locke, 1969: 177)

Locke, toplumsal rıza ve devlet arasında toplum sözleşmesi ile kurulan meşruiyet mutabakatını egemen lehine tek taraflılığa dönüştürmeyi gasp, egemenliğin halkın iyiliği dışında kullanılmasını ve meşruiyet ilkesini topluluk yasaları olarak da ifade ettiği özgürlük, can ve mal haklarını bu meşruiyet ilkelerinden başka bir kaynaktan beslenerek veya başka bir amaçla kullanarak halkı kendisine boyun eğdirmek yolunda kullanan egemeni "ister bir ister bir çok olsunlar tiranlık" (Locke, 1969: 183) olarak niteler. Ona göre "yasanın bittiği yerde tiranlık başlar" ve egemen bu ilkelerinin dışına çıkar veya aşarsa "egemen olmaktan çıkar ve yetkisiz olarak hareket ettiği için ona karşı konabilir". (Locke, 1969: 183) Kurucu meşruiyetin temelini oluşturan devlet kaynaklı egemenliği reddeden Locke "hiç kimse özgürlük hakkıma aykırı olarak zorla köle yapmaktan başka bir şey için beni mutlak erki altına almak istemez" (Locke, 1969: 172) ifadesiyle mutlak, sınırsız egemenlik anlayışını reddeder.

Toplumu mutlak akıl ilkelerine göre mutlak düzenleme istekliliğine ret ise Hume'un bilgi teorisinden yükselir. Hume'a göre kurallar, yasalar, inançlar rasyonel ve empirik temellere değil, alışkanlıklara, gelenek ve göreneklere dayanır. (Sunar, 1986: 74) Bu dünyanın gerçeklerine göre düzenlenen toplumsal yaşam ise tek gerçek olan "kurulu düzen faydalı olduğu için vardır" anlayışına ters düşmektedir. Toplumu pozitif adalet anlayışlarıyla düzenlemeye çalışan kurucu aklın gerçek adalet ve özgürlüğe büyük tehdit olduğunu savunan Hume, devletin pozitif görevlerin ifası konusunda hiçbir zorlayıcı güce sahip olmaması ve barış, özgürlük ve adalete dayanan düzeni yaratmayı amaçlayan aynı genel ve esnek olmayan kurallarla bağlı olması gerektiğini düşünür. (Yayla, 1992: 62) "Bireyin ve toplumun iyiliği ancak devlet için iyi olandır" düşüncesindeki totaliter devlet anlayışını ret eden Hume "devletin iyiliği ancak tek tek bireylerin zararına sağlanabilir" (Hume, 1955: 7) ifadesiyle bu anlayışa karşı çıkmıştır. O'na göre bireyler kendi faydalarına olan şeyleri bilme aklına ve tecrübesine sahiptir. Devletin bu yönde yapacağı müdahaleler bireysel özgürlüklere yapılan saldırıdan başka bir şey değildir.

Toplumsal fayda teorisini kuramının merkezine oturtan Bentham, devletin topluma yapacağı her müdahalenin toplumsal mutluluğu bozacağını düşünür. Asıl olan bireyin mutluluğunun sağlanmasıdır ki devlet bunun için sadece güvenli bir ortam yaratmakla yükümlüdür. Devletin amacı bireyin faydasını belirlemek değil ona hizmet ekmektir. (Güriz, 1963:77-79) Smith, bunu doğal özgürlük sistemi olarak kurgulamış ve bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinde

sanki görünmez bir el varmış gibi toplumsal çıkarın da en üst noktaya çıkacağını savunmuştur. (Smith, 1985: 28) Bir başka liberal düşünür Spencer ise devletin bu doğal özgürlük düzeninin akışına, bireylerin hayatına müdahalesinin bir kere başladığında kendi kendini besleyen, büyüten bir sürece dönüşeceğini ve insanları sonuçta köleliğe götüreceğini söyler. (Yayla, 1992: 100)

Liberalizm için en uygun araç herhangi bir baskı ve zorun bulunmadığı gönüllü işbirliği ve özgürlük ortamıdır. İdeal olan sorumlu bireyler arasında özgürce tartışmaya dayalı fikir birliğidir. Çoğunluğa boyun eğmeden fikir birliğini sağlamaktır. Toplumda düzenin devamı dış yaptırımlar ve baskılar olmaksızın görüş birliği içinde işler. Kuralları yorumlatmak ve uygulamak için sadece gelenekler görüş birliğini sağlayamaz, bir hakeme ihtiyaç vardır, bu hakem devlettir. Devletin görevi kuralları değiştireceğimiz araçlar sağlamak, kurallar arasındaki farklılıkları ılımlılaştırmak, uymayanları cezalandırmaktır. İnsanların özgürlükleri çatışabilir ve bu çatışmada hakemliği devlet üstlenir. (Freidman, 1988: 52)

Hemen hemen bütün liberal yazarlar insan ilişkilerinde zorun bir araç olarak kullanılmasına karşı çıkmışlar ve bu ilişkilerin gönüllü oluşuna dikkat çekmişlerdir. Dolayısıyla genelde otoriteye özeldir devlete karşı sürekli ve giderilmez şüpheler ve korkular taşımışlardır.

Zor kullanmak suretiyle insan haklarını ihlal etmeye iki aday vardır. İlki bireylerdir. Bir bireyin başka bir bireye karşı zor unsurunu kullanması durumunda bu cezai bir olaydır. Kendisine karşı zor kullanılan mukabelede bulunma ve saldırganı cezalandırma hakkı liberal düşünce geleneğinde her yazar tarafından savunulur. İnsan haklarını ihlal edebilecek ikinci ve üstelik daha tehlikeli varlık devlettir. Sınırlanmamış, kurallara bağlanmamış bir devlet insanın özgürlüğüne yönelmiş en büyük tehdittir. Bireylere yasaklanan zorbalıkları uygun kılıflar olarak yapabilir ve insanları köleleştirebilir. Liberal devlet, vatandaşlar üzerinde sonsuz otoriteye sahip olan, onlardan ayrı ve onlara üstün bir varlık olan devlet değildir. (Vincent, 1992: 27-46) Lock'a göre "devlet, sadece kendi sivil çıkarlarını tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için teşkil edilmiş bir insan toplumdur. Devletin görevi, sivil hakları (hayat, özgürlük, sağlık, mülkiyet) uyruklarının her biri için, aynı kanunları tarafsız bir şekilde ifa ederek, güvence altına almaktır." (Locke, 1998: 16)

Liberal felsefede devleti ortaya çıkaran neden olarak gösterilen toplum sözleşmelerinin amacı devleti sınırlama ve kurallara bağlamaya yöneliktir. Siyasal iktidarın doğal ve zorunlu olarak sınırlı olduğu kabul edilir. Sözleşme teorileri genellikle kademeli olarak düşünülmüştür. Birinci aşamada toplumsal amaçlı bir sözleşme ile insanların birleşmesi, toplum haline gelmesi, hakların daha fazla güvenceye alınması sağlanmıştır. İkinci aşamada devletin varlığına yol açan, bireylerle devletin karşılıklı ilişkilerini belirleyen sözleşme yapılmıştır. Devletin varlığının ve meşruiyetinin sosyal sözleşmeden kaynaklandığı belirtilmek suretiyle devleti doğal hukuk ve doğal haklarla sınırlanmış, bunları ihlal etmesi halinde

meşruiyetini kaybedileceğine inanılmıştır. Böylece devlet pozitif yasaların üstünde kabul edilen doğal normlar sistemi tarafından bağlanmış ve hareket alanı daraltılmıştır. (Çağıl, 1984: 91)

Liberal devletin sınırlılık niteliğinin “hukuk devleti” veya “kanun hakimiyeti” kavramlarıyla da ifade edildiğini görürüz. Doğal hukuk devletten önce de vardır ve devleti de bağlayıcı niteliktedir. Doğal hukuk ilkeleriyle beraber diğer ilkeler de devletten bağımsız gelişmesi mümkündür. Bireyler arası özgür girişimler ve ilişkiler, toplumsal kuralları geliştirir, bunun gelişmesi için devletin zorlayıcı gücünü kullanmak gerekmez. Bütün liberal yazarlar devlete aynı sınırlı görevleri yüklerler; adalet, iç güvenlik, ulusal savunma. Başka bir deyişle mahkemeler, polis, ordu. Bunların hepsi de insan ilişkilerinde zor kullanılmasını engellemek için vardır. Bireyler arasında zor kullanımını tamamen önlemek için devlete sınırlı zor kullanma hakkı verilir. Devletin bu üç zor kullanma hakkını aşması çeşitli kurallarla sınırlandırılmalıdır. (Kean, 1993: 223-227)

Liberal düşünörlere göre devletin sosyal adalet gibi bir fonksiyonu üstlenmesi yanlıştır. Piyasa ekonomisine güvenmeyip devlet dağıtımını savunmak bireyin haklarına, menfaatlerine ve hayatına müdahaledir. Devletin ekonomik alana müdahalesi arttıkça özgürlük ortadan kalkar ve despotik rejimler doğar. “Ortak iyi”, “kamu menfaati” gibi kavramlar ve bunlara dayanan devlet politikaları liberal düşünörlerin her zaman karşı çıktıkları şeylerdir. İyi ancak birey içindir toplum için değil. İyi ancak bireylerin toplam iyiliğidir. Kamu iyiliği bir takım insanların diğerlerine üstün tutulmasıdır. Bu hiç bir haklılık doğurmaz. (Rand, 1990: 42)

Devletin sınırlandırılmasında faydacı teoriler de etkili olmuştur. Bunlardan Mill'in görüşleri önemlidir: devletin toplum hayatına müdahalesi doğru değildir. Fertler işleri devletten daha iyi yaparlar. Fertlerin işleri yapmaları onları fikri anlamda geliştirir. Amaçları, inisiyatifleri, ve tecrübeleri gelişir. Devlet müdahalesi devletin gücünü gereksiz yere arttırarak büyük zarar yaratır. Devlet ne kadar büyürse esaret o kadar büyür. (Mill, 1988: 214)

Bu çerçevede liberalizm, bireysel özgürlüğün en temel değer olduğu ve bu özgürlüğün toplumdaki herkes için istendiği ve güvence altına alındığı bir toplumsal, siyasal örgütlenme tarzının savunulmasıdır. İktisadi yaşamda devlet müdahalesini en aza indirmeyi tüm ekonomi içinde kamu sektörünün payını azaltmaya ve böylece iktisadi ilişkileri kendi yasalarına tabi kılmayı öngörmektedir. İnsan bağımsız, kendi özgür iradesiyle davranan bir “özne-birey” olarak görölmek de toplum da bireylerin basit bir toplamı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla her bireyin kendi ihtiyaçlarını en yüksek ölçüde tatmin ederek sağlayacağı bireysel azami fayda, bireylerin toplamı olarak toplumun da azami faydası anlamına gelecektir. Devletin toplumsal ilişkilere karışmaması gerektiği düşüncesi, bireylerin tek tek kendi “iyi” lerini gerçekleştirmeye doğal davranışlarının engellenmediği bir düzen içinde faydacılığın temel ilkesi olan “en yüksek sayıdaki insanın en yüksek mutluluğu” nun sağlanacağı varsayımına

dayanır. İlerlemenin, gelişmenin temeli bireyin özgür, engellenmemiş davranışlarıdır. (Köker, 1992: 35)

3. Liberal Demokrasi: Kuvvetler Ayrılığı ve Hukukun Üstünlüğü

Temel liberal ilke, devletin hizmet sunan bir organizasyon olarak faaliyet alanı ne olursa olsun yaptırım gücü olan bir kurum olarak belli niteliklere sahip yasalarla sınırlandırılmasıdır. Liberalizm bu yasaların nitelikleriyle ilgili bir kuramdır. Liberalizmin bu temel savı “yasaların egemenliği” ilkesi ile özdeşleşir. Bireysel özgürlük yani insanların kendilerine özgü bilgileri kendi amaçları için kullanmaları durumunun korunduğu bir siyasal düzenin insanların değişik amaçlarını gerçekleştirmelerine en uygun düzen olduğudur. Bu düzen ancak çoğunluğun iradesi doğrultusundaki yaptırımlar da dahil olmak üzere soyut, genel ve adil olma gibi belli nitelikleri olan yasalarla sınırlandırıldığı zaman oluşabilir.

Liberalizm yasaların egemenliği ilkesini korumak için iki araç geliştirmiştir. Bunlardan ilki “kuvvetler ayrılığı” ikincisi “yazılı anayasalar”dır. Amaç yasayı koyanların özgül koşullara göre davranıp belirli yaptırımlarda bulunmalarını önlemektir. İnsanların değil yasaların egemenliğini savunan liberalizm ancak bu sistemde yaşayabilir. Eğer uygulamalarından bağımsız olarak konmuş genel, soyut kurallar anlamında yasalara uyarsak başka insanların iradelerine tabi olunmamış olur, işte özgürlük budur. (Yumer, 1988: 24)

Demokrasi, liberal devlet anlayışının toplumsal ve siyasal alanda gerçekleşmesi için tek yönetim şeklidir. Her iki sistemin de birbirine benzeyen ve birbiriyle örtüşen özellikleri vardır. Liberalizm kendini ancak demokrasiyle ve demokraside gerçekleştirebilir. Her ikisi de değişmeyen mutlak bir devlet otoritesiyle bağdaşmamaktadır. Çünkü böyle otoriteler belirli bir imtiyaz sistemine yol açar. Her ikisi de hak ve özgürlüklerin kullanılmasında eşitsizlik ile bağdaşmaz. Her iki sistemin de işleyebilmesi için tüm bireylerin aynı özgürlüklerden eşit bir biçimde yararlanabilmesi gerekmektedir. Her ikisi de temel özgürlüklerin ve insan haklarının sınırlandırılmasıyla bağdaşmaz. Her ikisi de insana güven esasına dayanır. Çünkü her ikisinde de bireylere büyük hak ve sorumluluklar verilmektedir. Her ikisi de rasyonel ilkeleri esas alır. Din ve geleneklerden kaynaklanan yapıları ve anlayışları dışlar. Her ikisi de aynı insan tipine yönelmiş ve aynı insan tipini esas almıştır. Bu insan tipi bağımsız, tutarlı, aktif, rekabetçi, mücadeleci, kendini gerçekleştiren, topluma yönelmiş, maddi refahı hedefleyen ve uzlaşmacı bireydir. (Türkkan, 1987: 34)

Demokrasi adına kazanılan her türlü değer liberalizmin ürünü olduğu bir gerçektir. Özgürlük ve ondan doğan tüm haklar temel insan hakları liberalizmin doğurduğu ama demokrasinin de sahip olduğu değerlerdir. Halk yönetimi demek olan demokrasinin çoğunluğun tahakkümüne dönüşmesinin önlenmesi, azınlığın tek kişi bile olsa çoğunluğa karşı korunması, temel hakların çoğunluğun haklarıyla yok edilemeyeceği değerleri liberal düşünceyle demokrasinin vazgeçilmez

bütünlüğünü gösterir. Liberalizmsiz demokrasi, demokrasiziz liberalizm gerçek ve ideal anlamda düşünülemez. (Erdoğan, 1990: 20-34)

Liberal demokrasinin temelinde belirli öngörüler ya da yasalar yatmaktadır. Bunlardan ilki devletin demokratik bir biçimde örgütlenmesidir. Demokrasinin asıl anlamı kamu oyuyla oluşan ve ona karşı sorumlu olan bir yönetim şeklidir. Sorumluluk ilkesi, siyasal iktidarın kendi temsilcilik niteliğini sürekli irdelemesi yani kamuoyu desteğine hala sahip olup olmadığını bilmesidir. Kamuoyu açık ve serbestçe oluşmalıdır. Halkın düşüncelerini açıkça ve serbestçe açıklayabilmesi ise katılım, söz ve oy hakkı olanaklarıyla gerçekleşir. Bir diğer ilke kamu oyunun diğer kesimleri arasında çekişmeler olması durumunda esas olanın çoğunluk kararları olmasıdır. Kısaca siyasal iktidarın anayasal kontrolü, dürüst seçimler, ifade özgürlüğü, sivil örgütlenmenin siyasal katılımı ilkeleri bu sistemin olmazsa olmazlarıdır. (Dahl, 1982: 11)

Liberal demokrasinin temel varsayımlarından ilki siyasal iktidarın sınırlı olmasıdır. Bunun anlamı iktidarın özerk, doğal bir biçimde insanların özgür iradeleri sonucunda kurulan çeşitli gönüllü örgütler çerçevesinde görev yapması gerektiğidir. Siyasal iktidar yalnızca toplumsal eylemlerin belirlediği sınırlar içinde hareket eder. Siyasal iktidar insanların özgür iradesiyle kurulmuş örgütlere müdahale etmesi, denetlemesi, baskı altında tutması söz konusu değildir.

İkinci varsayım toplumun çoğulcu olduğunun kabulüdür. Bu çoğulculuğun toplumun yalnızca özerk örgütlerden oluştuğu anlamına gelmemektedir aynı zamanda her kuruluşun değerleri ve çıkarlarının üyeleri açısından kutsal olduğuna inanılmasını da gerektirmektedir. Toplumun çoğulcu olduğunun kabulü siyasal iktidarın herhangi bir grubun çıkarları yerine tüm toplumun çıkarları adına görev yapacağı anlamına gelmektedir.

Liberal demokrasinin üçüncü varsayımı sistemde nesnel herhangi bir toplumsal ya da ahlaki değerın kesinlikle kabul edilmemesidir. Gerçeğin yalnızca toplumsal çoğunluk tarafından oluşturulduğunu kabul etmektir. Bunun sonucu olarak da toplumda hoşgörünün hakim olması ve çoğunluğun iktidarının azınlıklar üzerindeki etkisinin sınırlandırılması ortaya çıkar.

Liberal demokratik yönetim biçiminin dört temel özelliği bulunmaktadır. Liberal demokratik yönetim biçimi her şeyden önce, seçimle gelen temsilcilerden oluşan bir “yasama” organıyla, bazı durumlarda, ayrıca yine seçilen bir ‘devlet başkanı’ ya da ‘cumhurbaşkanına’ sahiptir. İkinci olarak, adı geçen temsilci organlara karşı sorumlu olan, bunlara hem danışmanlık yapan hem de talimatlarını uygulamaya koyan, istikrarı sağlayıcı uzman bir organ bulunmaktadır; bu da “yürütme” organıdır. Üçüncü olarak, özel güç merkezlerinin oluşturduğu ve siyasal iktidarın faaliyetlerini frenleyen toplumsal ve ekonomik denetim ve denge sistemi bulunmaktadır. Dördüncü olarak da, söz konusu toplumsal ve ekonomik denetim

ve denge sistemine paralel ve buna yardımcı olan siyasal denetim ve denge sistemi bulunmaktadır.

Kısaca, liberal demokrasi, özerk ve özel örgütlerin varlığını öngörmektedir. Siyasal iktidarın personeli ve politikası, söz konusu gruplardan ve bunların olası ya da mevcut olan çatışmalarından kaynaklanmaktadır. Siyasal iktidarın görevinin de söz konusu grupları süreç içinde yok etmemek koşuluyla bunlar arasındaki çatışma ve sürtüşmeleri en alt düzeye indirmek ve denetim altına almak olduğu kabul edilmektedir. (Finer, 1974: 62-70)

Bu açıklamalar ışığında liberal demokrasi bireyin ve toplumun kurulmasında, korunmasında ve düzenlenmesinde müdahil bir iktidar anlayışı reddedildiği için toplumu ve siyaseti düzenleyen siyasal iktidar araçlarına yer yoktur. Siyasal iktidarın amacı bireysel özgürlüklerin önündeki engelleri kaldırmak ve toplumsal rızaya dayalı kendiliğinden düzenin güvenliğini sağlamak olduğu için ideolojik bir hegemonya dünyasına bireyleri mahkum edeceği araçları kullanması beklenemez. Bu araçlar ancak yukarıdaki kayıt ve şartlar gereği kullanılabilir.

Sonuç

Siyasal sistemler bireye, topluma ve devlete bakış açılarına göre birbirinden ayrılırlar. Her siyasal sistem kendisini bu üç unsurdan birini tercih edip felsefesine temel kabul etmesiyle geliştirir. Siyasal sistemleri inceleyen çalışmalar bu üç unsur arasındaki gerilimin farkında olarak değerlendirme yaparlar. Faşizm bir sistem olarak tercihini devletten yana yapmaktadır. Sosyalizm tüm kuramlarını toplumsal tercihler üzerine bina etmektedir. Liberalizm ise kendisini bireye dayanarak var kılma ve geliştirme amacını taşımaktadır. Bireyi sınırlayan ve gelişmesine engel olan toplum ve devlet baskılarına karşı bireyin tarafını tutar. Bireyi her şeyin temeline oturtması sonucu onun her alanda özgür olmasını sağlamaya çalışır. Toplumu ve devleti bu alanları sınırlandıran baskı unsurları olarak değerlendirir. Devletin zorunluluğunu kabul etmekte, toplumsal ilişkilerin kaçınılmazlığını vurgulamakta ve bireyin özgürlüğünün başka bireylerin özgürlüğü sınırına kadar olduğunu belirtmektedir. Bu onu devlet anlayışı açısından faşizmden, toplum anlayışı açısından sosyalizmden ve birey anlayışı açısından da anarşizmden farklı bir yere oturtmaktadır.

Liberalizm tarihsel ve felsefi bir özgünlüğe sahiptir. Hem tekliği hem çokluğu, hem özgürlüğü hem toplumsal çıkar birliğini, hem devletin sınırlılığını hem de zorunluluğunu savunması bu özgünlükte bir sarkaç salınımı içinde gerçekler ve idealler arasında kalmışlığını göstermektedir. Buna rağmen liberalizm tarihsel bir gerçeklik olarak varlığını hızlı bir şekilde geliştirmektedir. Tarihsel birikime sahip, felsefi bütünlüğü içinde barındıran bir siyasal sistem olarak her alanda kendini gerçekleştirilmeye çalışmaktadır. Güncel sorunlar ve olaylar karşısında kendini yenileme gayretleri içindedir. Neoliberalizm tartışmaları bu yenilenmenin tarihsel şartlara uydurulma çabası olarak gözlemlenmektedir. Felsefi,

siyasi ve ekonomik boyutların hiçbirini ihmal etmeden kendisini evrenselleştirmeye çalışmaktadır. “Tarihin sonu” nun kendi gerçekliği olduğunu, tarihin liberalizmi gerçekleştirme misyonu taşıdığını diğer sistemlere meydan okurcasına dile getirmektedir.

Liberalizm kendisini her alanda ifade etmek zorunda kalmıştır. Tarihsel dönüşümün kendi lehine gerçekleşmesi için her alanda yeni tanımlamalar getirmiştir. Yeni insan, yeni insan ilişkileri, yeni toplum, yeni devlet ve yeni ahlak anlayışı ortaya atarak bu dönüşümü gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Liberalizm bu anlamda yeni ilişkiler ve değerler dünyasına geçişi temsil etmektedir. Liberalizm, tek bir alanda tek bir değere ulaşmak yerine sosyal, siyasal ve ekonomik tüm alanlarda bir bütün olarak ortak değerler manzumesine ulaşmayı hedeflemiştir. Olaylar, fikirler ve ilkeler arasındaki ilişkileri de hep bu anlamda dokumuştur. Günümüzde bunun birçok alanda gerçekleştiğine şahit olmak mümkündür.

Liberalizm çok farklı alanlarda yapılan tartışmaların, çeşitli yorum ve bakış açılarının sentezlenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Liberalizm tek bir düşünürün belirlediği tek bir boyutta gelişen bir felsefi akım olmak yerine birçok düşünürün bir çok konuda hatta birbirleriyle farklılaşarak geliştirdikleri düşüncelerin ortaya çıkartıp geliştirdiği bir akımdır. Bu onu diğer sistemlerde var olan dogmatik değer yargılarına ve ilkelere saplanıp kalmaktan kurtarmıştır.

Düşünürlerin her biri ayrı ayrı açılardan olaya bakmakla beraber özgürlük, bireycilik, devlet sınırlılığı, doğal düzen, serbest girişim gibi liberalizmin temel ilkelerinde aynı çıkış noktalarına sahiptirler. Bu da liberalizme çok zengin bir felsefi altyapı oluşturmaktadır.

Liberalizmin kendisine ilke olarak kabul ettiği çok fazla değer vardır. Liberalizmin bütün boyutlarını karşılaması anlamında bireycilik ve özgürlük en temel ilkelerdir. Bireyden ve özgürlükten doğmayan hiçbir düşünce liberalizme kaynaklık teşkil etmemektedir. Liberalizm için söylenen her şeyde bu iki ilke esas alınmaktadır. Her alanda bireylerin amaç kabul edilmesi ve birey üzerinde hiçbir zorun ve zorunluluğun olmaması anlamında bireycilik ve özgürlük başat ilkelerdir.

Bireyciliğin ve özgürlüğün mükemmel anlamda gerçekleşebilmesi için doğal düzene uygun, doğal haklara sahip, kendiliğinden işleyen ve ekonomik girişim serbestliği bulunan bir siyasal, sosyal ve ekonomik yapı liberalizmin olmazsa olmaz şartıdır. Nihayet liberalizm tüm bu olmazsa olmaz ilkelerin ancak liberal demokrasilerde varolacağını belirtmektedir. Kendisinin yaşama koşulu ve alanı olarak liberal demokrasiyi göstermektedir. Liberalizm olmadan demokrasinin, demokrasi olmadan liberalizmin yaşayabileceğine inanmamaktadır.

Kaynakça

AKARSU, Bedia (1988) *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Yayınları, İstanbul.

- ALBERTİNİ-PECHEREND-POUJET, J.M.- M.- M. (1995) *Ekonomik Sistemler*, Çev: Cafer Umay, Ekin Yayınları, Bursa.
- ARON, Rymond (1989) *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev: Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınları, Ankara.
- BASTIAT, Frederic (1964) *Economic Harmonies*, Translated by: Hyden Boyers, Nostran Press, London.
- ÇAĞIL, Orhan Münir (1984) *İnsan Hakları ve Tabii Hukuk*, İ.Ü.Hukuk F.Yayınları, İstanbul.
- DAHL, Robert (1982) *Dilemmas of Pluralist Democracy*, New Haven: Yale U.Press.
- ERDOĞAN, Mustafa (1990) "Liberal Düşünce Geleneği", *Yeni Forum*, c. 11.
- FİNER, S.E. (1974) *Comparative Government*, Penguin books, Harmondsworth,.
- FREİDMAN, Milton (1988) *Kapitalizm ve Özgürlük*, Çev: Doğan Erbek, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- GÖZE, Ayferi (1987) *Siyai Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul.
- GÜRİZ, Adnan (1985) *Hukuk Felsefesi*, A.Ü.Hukuk F. Yayınları, Ankara.
- _____ (1963) *Faydacı Teori*, A.Ü.Hukuk F.Yayınları, Ankara.
- HAYEK, Fredric August von (1948) *Esaret Yolu*, A.Ü.S.B.F.Yayınları, Ankara.
- _____ (1960) *The Constitution of Liberty*, The University of Chicago Press, Chicago.
- _____ (1967) *Studies in Plosophy*, Roudledge and Kegan Paul Company, London.
- HUME, David (1955) *Writings on Economics*, Madison Press.
- JASAY, Anthony de (1998) *Tercih, Sözleşme, Rıza: Liberalizme Yeni Bir Bakış*, Çev: Alişan Oktay, Liberte Yayınları, Ankara.
- KANT, Immanuel (1982) *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Hacettepe Ü. Yayınları, Ankara.
- KEAN, John (1993) *Sivil Toplum ve Devlet*, Çev: Ahmet Çiğdem, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- KÖKER, Levent (1992) *Demokrasi Üzerine Yazılar*, İmge Yayınları, Ankara.
- LOCKE, John (1969) *Civil Government*, Aktaran: Mete Tunçay; Siyasal Düşünceler Tarihi, c.II, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara.
- (1998) *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup*, Çev: Melih Yürüşen, Liberte Yayınları, Ankara.
- MILL, John Stuart (1986) *Faydacılık*, Çev: Nazmi Coşkunlar, M.E.B.Yayınları, İstanbul.
- _____ (1988) *Hürriyet*, Çev: Mehmet Osman Dostel, M.E.B.Yayınları, Ankara.
- MİSES, Ludwing von (1956) *The Anticapitalistic Mentality*, Nosrand Company, London.

- ÖZEL, Mustafa (1994) *Birey-Burjuva-Zengin*, İz Yayınları, İstanbul.
- POPPER, Karl (1967) *Açık Toplum ve Düşmanları I*, Çev: Mete Tunçay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- RAND, Ayn (1990) "Kapitalizm Nedir?", *Yeni Forum*,c.11.
- SABİNE, George H. - Thorson Thomas L. (1973) *A History of Political Theory*, Fourth Edition, The Dryden Press, London.
- SAKMAN, Sebahattin (1988) "Terakki ve Hürriyet", *Yeni Forum*,c. 9.
- SMİTH, Adam (1985) *Ulusların Zenginliği*, Çev: Ayşe Yunus-Mehmet Bakırcı, Alan Yayınları, İstanbul.
- SUNAR, İlkay (1986) *Düşün ve Toplum*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- TOCQUEVİLLE, Alexis de (1962) *Amerikada Demokrasi*, Çev:Taner Timur, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, İstanbul.
- TUNAYA, Tarık Zafer (1969) *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, Suphi Garan Matbaası, İstanbul.
- TÜRKKAN, Erdal (1987) "İktisadi Liberalizm, Sosyal Adalet ve Demokrasi", *Yeni Forum*, c.8.
- VİNCENT, Andrew (1992) *Modern Political Ideologies*, Basil Blackwell, Cambridge.
- YAYLA, Atilla (1992) *Liberalizm*, Turhan Yayınları, Ankara.
- YUMER, Ruhdan (1988) "Liberalizmin Temel İlkesi", *Yeni Forum*,c. 9.